

Michał Najman

PRZESTĘPSTWA *HONORIS CAUSA* POPEŁNIANE PRZEZ
KOBIETY (*ABORTIO, INFANTICIDO, DERELICTIO MODO
NATI ET INTELLECTUALIS FALSITAS HONORIS CAUSA*)

WPROWADZENIE

Przestępstwa *honoris causa*, czyli przestępstwa motywowane ratowaniem honoru, niekiedy określane też jako przestępstwa motywowane kulturowo [Wolski 2021, 33-34; Grzyb 2016, 342-55], stanowią stosunkowo wąską grupę przestępstw, w których co do zasady sprawcą jest mężczyzna, zaś ofiarą kobieta [Yadav i Tripathi 2004, 63-79; Baker, Gregware, i Cassidy 1999, 164-84]. Zachowania te traktowane są jako forma przemocy wobec kobiet¹. W literaturze najczęściej wskazuje się na zabójstwo honorowe (*honor killing*) [Heydari, Teymoori, i Trappes 2021, 86-106; Singh i Bhandari 2021]. W ustawodawstwie międzynarodowym podejmuje się liczne kroki zmierzające do eliminacji z obrotu prawnego łągodzenia odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstw motywowanych ratowaniem honoru².

DR MICHAŁ NAJMAN – Sąd Okręgowy w Warszawie; adres do korespondencji: ul. Czerniakowska 100A, 00-454 Warszawa, Polska; e-mail: michalnajman0@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8207-8458>

¹ Szerzej zob.: Halder i Jaishankar 2017b; Idriss i Abbas 2010, 14-18.

² Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r., Dz. U. z 1982 r., Nr 10, poz. 71; wyrok ECHR z dnia 9 czerwca 2009 r. *Opuz vs. Turcja*, sygn. akt 33401/02; rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 31 stycznia 2021 r. przyjęta w Nowym Yorku na rzecz eliminacji przestępstw przeciwko kobietom popełnianych w imię

W podejmowanej dyskusji pomijane są jednak rozważania na temat przestępstw honorowych popełnianych przez kobiety, takich jak aborcja (*abortio honoris causa*)³, dzieciobójstwo (*infanticide*) [Szczygieł 2023, 73-74; Brzezińska 2012, 64-69; Oberman 2004, 23] czy też fałszerstwo dokumentów co do tożsamości ojcostwa dziecka (*intellectualis falsitas honoris causa*) [Harbitz i Tamargo 2010, 11-12; Ordóñez Bustamante 2006, 103]. Unika się refleksji nad kwestią, czy zachowania wykonywane przez kobiety stanowią mogą formę przemocy wobec nich samych. Pod rozwagę poddać należy możliwość stosowania Konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej uchwalonej przez Radę Europy w 2011 r. w Stambule („Konwencja Stambulska”) w stosunku do sprawczyń przestępstw *honoris causa*. Innymi słowy, rozważyć należy, czy kobieta popełniająca przestępstwo honorowe popełnia je na skutek stosowanej wobec niej przemocy, tj. czy sprawca przestępstwa popełniający je w celu ratowania honoru jest jednocześnie ofiarą przemocy. Powyższa konstatacja daje asumpt do wskazania, czy działania państwa (tj. uchwalenie prawa) stanowić mogą formę zinstytucjonalizowanej przemocy wobec kobiet. To z kolei pozwala uznać, iż omawiane przestępstwa, pomimo faktu, że są popełniane przez kobiety, są jednocześnie skutkiem przemocy prawnej wobec nich stosowanej.

1. HONOR JAKO DOBRO PRAWNIE CHRONIONE

Honor jest pojęciem znaczeniowo zbliżonym do czci i reputacji i często pojęcia te są utożsamiane [Warylewski 2010, 1104-116; Osajda 2017, 180-83]. W przypadku przestępstw *honoris causa* zdefiniowanie honoru jest kluczowe dla określenia odpowiedzialności karnej sprawcy. W literaturze polskiej, odnoszącej się do pojęcia czci, wyróżnia się część wewnętrzną określaną jako honor, godność osobista, poczucie własnej wartości oraz część zewnętrzną rozumianą jako społeczne postrzeganie jednostki [Sobczak 2017,

honoru, A/RES/55/66; Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r., Dz. U. z 2015 r., poz. 961.

³ *Abortion laws: a survey of current world legislation*, World Health Organization, Genewa 1971, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/41924> [dostęp: 07.05.2024], s. 26, 38; Tello Garcia 2020, 12-17.

1339-340; Veeder 1904, 33]. Zarówno w doktrynie [Warylewski 2010, 1111-112; Wąsek 2010, 1345; Wiak i Grześkowiak 2012, 999], jak i orzecznictwie międzynarodowym⁴ wskazuje się, że cześć wewnętrzna nie podlega ochronie prawnej. Jej naruszenie, tj. naruszenie wyobrażenia jednostki o samej sobie, nie może stanowić również podstawy odpowiedzialności prawnej [Kulesza 1984, 34]⁵. Podkreślenia wymaga zatem, że honor w przestępstwach honorowych utożsamiany jest z cziłą zewnętrzną jednostki [Teymoori, Heydari, i Nasiri 2014, 95; Voci 2006, 78] lub jej rodziny [Yadav i Tripathi 2004, 66; Abu Rabia 2011, 34-37]. Przestępstwa honorowe popełniane są dla ratowania honoru w znaczeniu postrzegania jednostki (względnie szerszej grupy osób) w danej społeczności, a nie jej poczucia własnej wartości lub godności osobistej. Widoczne jest zatem traktowanie honoru jako kategorii zobiektywizowanej, której zakres przedmiotowy uzależniony jest od norm (kulturowych, społecznych) w danym społeczeństwie [Najman 2022, 51].

W tym miejscu warto również zwrócić uwagę na wciąż występujące zjawisko odpowiedzialności zbiorowej, tj. stosowania kary wobec nie tylko jednostki naruszającej normę prawną, ale wobec szerszego grona osób (np. rodziny). Szczególnie widoczne jest ono w przypadku przestępstw honorowych. Naruszenie norm kulturowych przez jednostkę, od których uzależnione jest przyznanie atrybutu honoru, powoduje utratę honoru przez bliskich (rodzinę) tej jednostki [Wolski 2021, 64-67]. Skuteczność i dotkliwość tego środka często rodzi nieufność i izolację wśród członków społeczności [Young 2012; Nisbett i Cohen 1996, 49]. Obawa przed sankcją części członków przyczynia się do ostracyzmu społecznego jednostek przeciwnym istniejącemu porządkowi. Odnośnie do przestępstwa *honoris causa* honor ma zatem wymiar nie tylko jednostkowy, lecz również kolektywny [Wolski 2021, 68-72]. Naruszenie honoru przez jednostkę skutkuje jednocześnie naruszeniem honoru rodziny, jak również honoru całej wspólnoty. Podkreślenia wymaga, że zjawisko to jest powszechnie krytykowane i traktowane jako źródło ludobójczego myślenia [Mojab i Abdo 2004, 69; Vandello i Cohen 2004, 288; Anderson, Reynolds, Kieser, i in. 2013, 480-86], lecz mimo to jest ono obecne w krajach bliskiego wschodu, krajach muzułmańskich, a także w wiejskich

⁴ Wyrok ETPC z dnia 6 lutego 2003 r. Wendenburg i in. vs Niemcy, sygn. akt 71630/01; wyrok ETPC z dnia 13 czerwca 1979 r. MARCKX vs. Belgia, sygn. akt 6833/74; wyrok ETPC z dnia 26 czerwca 1986 r. Van Marle i in. vs. Holandia, sygn. akt 8543/79; 8674/79; 8675/79; 8685/79.

⁵ Inaczej zob.: Bieczyński 2011, 188.

regionach państw demokratycznych [Hamilton, Scherman, i Castelli 2002, 139-66]. Wymiar kolektywny honoru wskazać należy jako jeden z czynników warunkujących istnienie przestępstw honorowych [Wolski 2021, 68]. Jego brak, tj. indywidualizacja skutków postępowania jednostki w ten sposób, że odnoszą się one wyłącznie do tejże jednostki, eliminuje zasadność przestępstw honorowych.

Z powyższym wiąże się również kwestia pośredniego naruszenia honoru. Chodzi o sytuacje, w których pozornie naruszony zostać może honor jednostki poprzez pogwałcenie honoru innej jednostki (np. członka rodziny)⁶. Z racjonalnego punktu widzenia ocena jednej jednostki nie powinna wpływać na społeczną ocenę innej jednostki [Najman 2022, 54]. Rzeczywistość wygląda jednak inaczej. Jak wskazuje L. Gardocki, „uwzględniać należy realnie funkcjonujące oceny społeczne, nawet jeżeli są one nieracjonalne lub nietolerancyjne” [Gardocki 2015, 281]. Postulować jedynie można, aby powszechna stereotypizacja i „szufladkowanie” następowało w oparciu o ich własne czyny, a nie zachowania innych, chociażby najbliższych im osób.

2. POZYCJA HONORU W HIERARCHII WARTOŚCI

Każde społeczeństwo wykształca normy regulujące jego funkcjonowanie, tj. normy odnoszące się do zachowań jednostek. Rodzaje i struktura wytwarzanych systemów normatywnych jest odmienna dla różnych wspólnot [Scarr 1993, 1346]. Jest to o tyle znamienne, że w doktrynie od wielu lat dominuje dyskurs oparty na odwoływaniu się do wartości świata zachodniego jako uniwersalnych i właściwych dla wszystkich ludzi [Dłużyk 2011, 283]. W oparciu o takie założenie postuluje się eliminację pewnych praktyk kulturowych na drodze prawnej [Finnemore i Sikkink 1998, 900]. Powyższe podważa zasadę pluralizmu kulturowego oraz ignoruje korzyści wynikające z różnorodności kulturowej [van Krieken 1999, 311].

Poczynione wcześniej uwagi odnośnie do rozumienia pojęcia honoru konstytuują wniosek o odmiennej hierarchii wartości panującej w społeczeństwach, w których regulowane są przestępstwa honorowe. W kulturach tych, honor jest dobrem nadrzędnym nad wolnością jednostki (kobiety), a nawet życiem dziecka poczętego [Kowalska 2013, 253]. Wskazana odmien-

⁶ Inaczej zob.: Pawluk 1981, 448.

ność nie uprawnia jednak do krytyki tej hierarchii z uwagi na jej odmienność od wzorców postulowanych na gruncie prawa międzynarodowego [An-Na'im 1992, 28].

Hierarchia wartości w poszczególnych kulturach nie podlega ocenie. Statuowałoby to opowiedzeniem się za nadrzędnością kulturową kultury, do której porównywane są badane regulacje prawne. Niemniej jednak nie oznacza to obojętności moralnej i społecznej wobec prawnych form przemocy uzasadnianych normami kulturowymi. Te ostatnie, co do zasady, determinują treść norm prawnych [Davis i Foster 1978, 191]. Tu podkreślić trzeba dynamiczny charakter kultury [Kroeber i Kluckhohn 1952, 33]. Rodzi on bowiem często sytuacje, w której wykształcona norma kulturowa burzy istniejący porządek aksjologiczny społeczeństwa. To z kolei stawia prawodawcę przed wyborem opowiedzenia się za ingerencją w zaburzony porządek normatywny, tj. posłużenia się normami prawnymi w celu eliminacji jednej z norm kulturowych (względnie wykształcenia normy pośredniej) lub też obojętności wobec istniejącego konfliktu norm kulturowych. Tym samym przy udzielaniu odpowiedzi na postawione na wstępie wątpliwości podkreślić należy, że odnosi się ona do oceny prawa jako środka ingerującego w kulturę, a nie do oceny porządku aksjologicznego determinującego wprowadzenie badanych regulacji prawnych.

3. *HONOR CRIMES* W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM – ART. 42 KONWENCJI STAMBULSKIEJ

Zgodnie z art. 2 ust. 1 Konwencji Stambulskiej, ma ona zastosowanie do wszelkich form przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej, która w większym stopniu dotyczy kobiety. Stosownie do jej art. 42 ust. 1 strony podejmują konieczne działania ustawodawcze lub inne mające na celu zagwarantowanie, że w postępowaniu karnym wszczętym w wyniku popełnienia któregośkolwiek z aktów przemocy, o których mowa w Konwencji, akty takie nie będą usprawiedliwiane względami kulturowymi, zwyczajowymi, religijnymi, tradycyjnymi ani tzw. względami „honoru”. W szczególności dotyczy to stwierdzeń, że ofiara przekroczyła kulturowe, religijne, społeczne lub tradycyjne normy lub zwyczaje stanowiące kryteria właściwego zachowania.

Przedmiotowa konwencja jest przykładem zwalczania norm kulturowych na drodze prawnej. Prawo jest przejawem stopnia rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa. Materialnie stanowi ono zespół reguł ograniczającą wolność jednostki. Żadna reguła jednak nie będzie respektowana bez istnienia świadomej potrzeby jej stosowania. Można stosować środki przymusu, jednak nigdy całkowicie nie wyeliminują one psychologicznej konieczności przyznania normie przeciwnej do ustanowionej reguły prawnej wartości wyższej, a tym samym nieprzestrzegania tej ostatniej. Prawo realnie stanowi odzwierciedlenie istniejącego stanu rzeczy, co często jest przyczyną niedorozwoju cywilizacyjnego społeczeństw. Żaden jednak rozwój nie może następować na drodze ustawodawstwa aksjologicznie sprzecznego z panującym systemem wartości. Każda zmiana powinna dokonywać się na drodze budowania świadomości cywilizacyjnej członków wspólnoty [Najman 2023].

Należy jednak wskazać, że prawo pełni również funkcję kształtującą świadomość cywilizacyjną. Realizuje ją w szczególności w sytuacjach skrajnych, gdy normy kulturowe naruszają dobra i wartości o podstawowym znaczeniu dla funkcjonowania społeczeństwa, tworzące elementarne poczucie bezpieczeństwa i gwarantujące nieskrępowaną możliwość rozwoju. Abstrahując zatem od powodzenia w zrealizowaniu celu Konwencji Stambulskiej oraz poprzednich aktów prawnych w tym zakresie, jakim finalnie jest wykreowanie w świadomości społecznej w państwach, w których wciąż funkcjonuje możliwość złagodzenia odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa motywowanego względami honorowymi, świadomości destrukcyjnego charakteru obowiązujących praktyk stosowanych głównie wobec kobiet, sam ów cel skłonił wielu ustawodawców do zweryfikowania zasadności przestępstw honorowych.

4. ANALIZA WYBRANYCH REGULACJI PRAWNYCH

W literaturze poświęconej przestępstwom honorowym w zdecydowanej większości zwraca się uwagę wyłącznie na te przestępstwa związane z zabójstwem lub okaleczeniem kobiet [Yadaw i Tripathi 2004, 63-78; Halder i Jaishankar 2017b, 30-42; Welchman i Hossain 2005]. Pomija się natomiast, że grupa omawianych czynów karalnych zawiera również zachowania, takie jak aborcja, porzucenie noworodka (dzieciobójstwo) lub fałsz intelektualny. Warto zatem przybliżyć regulacje karnoprawne dotyczące

kryminalizacji opisanych powyżej przestępstw honorowych z pominięciem zabójstw i okaleczenia rytualnego⁷.

4.1. Regulacje wybranych państw europejskich

Stosownie do art. 212 kodeksu karnego Islandii, jeśli matka zabije swoje dziecko podczas porodu lub zaraz po jego urodzeniu i istnieją powody, aby sądzić, że zrobiła to z powodu ubóstwa, obawy przed skandalem albo osłabionego lub zdezorientowanego stanu psychicznego, w który weszła w momencie porodu, podlega karze do 6 lat pozbawienia wolności⁸.

Z kolei § 238 kodeksu karnego Danii stipuluje, iż jeśli matka zabije swoje dziecko w trakcie porodu lub bezpośrednio po nim i jeśli zostanie wykazane, że działała w niebezpieczeństwie, z obawy przed hańbą lub cierpiąc z powodu osłabienia, dezorientacji lub paniki spowodowanej porodem, podlega karze pozbawienia wolności na okres nieprzekraczający czterech lat⁹.

Zgodnie z sekcją 259 kodeksu karnego Holandii, jeżeli matka, pod wpływem strachu przed odkryciem, że urodziła dziecko, pozostawia je jako porzutek lub porzuca je wkrótce po porodzie, maksymalne kary pozbawienia wolności, o których mowa w art. 256 i 257, zostają zmniejszone o połowę, a grzywna, o której mowa w sekcji 257 zostaje obniżona do czwartej kategorii¹⁰.

4.2. Wybrane regulacje pozaeuropejskie

Stosownie do art. 245 kodeksu karnego Boliwii, kto w celu uratowania własnego honoru lub honoru swojej żony, matki, zstępnej, adoptowanej córki lub siostry, dopuścił się czynów określonych w ust. 2 i 3 art. 244, będzie ukarany karą zmniejszoną o połowę¹¹ (art. 244: Karze od roku do 5 lat pozbawienia wolności podlega: [...] 2) Kto w rejestracji narodzin podaje fałszywe informacje, które zmieniają stan cywilny lub prawny noworodka; 3) Kto przez ukrycie, podebranie lub podrzucenie, choćby tego nie popierał, porzuci

⁷ Szerzej zob. Nussbaum 1999; Mackie 2003, 135-58.

⁸ Kodeks karny Islandii: <https://www.government.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=dd8240cc-c8d5-11e9-9449-005056bc530c> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

⁹ Kodeks karny Danii: <https://antislaverylaw.ac.uk/wp-content/uploads/2019/08/Denmark-Criminal-Code.pdf> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

¹⁰ Kodeks karny Holandii: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2023-09-01> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

¹¹ Kodeks karny Boliwii: https://www.cms.int/lions/sites/default/files/document/cms_nlp_bol_codigo_penal.pdf [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

noworodka bez stanu cywilnego, utrudni jego ustalenie lub zmieni ten, który mu odpowiada podlega karze [...])¹².

¹² Decyzją Trybunału Konstytucyjnego Boliwii (sygn. 0206/2014) Trybunał uznał za niezgodny z konstytucją art. 245, który uznawał za obronę przed przestępstwem sfalszowania aktu urodzenia motyw ochrony honoru żony, matki, córki lub siostry. Jak wskazał Trybunał, słowo „honor” ma następujące znaczenia zgodnie ze *Słownikiem Królewskiej Akademii Języka Hiszpańskiego*: a) szacunek i poszanowanie własnej godności; b) dobra opinia i sława, zdobyte dzięki cnocie i zasługom; oraz c) skromność, uczciwość i skromność kobiet. W tym względzie oczywiste jest, że ta okoliczność łagodząca została skonfigurowana w oparciu o model społeczny, w którym kobieta musiała zachować wizerunek „czystości” przede wszystkim, musiała zachować nienaganne zachowanie seksualne, w przeciwnym razie jej honor lub honor jej męża, syna, ojca lub brata mógłby zostać naruszony. W tym scenariuszu paternalistycznego i seksistowskiego rozumowania wprowadzono możliwość złagodzenia kary za przestępstwo zmiany danych o pochodzeniu noworodka lub ich zatajenia, które pozostawia noworodka bez tożsamości, w celu ratowania honoru kobiety lub mężczyzny ze względu na jego związek rodzicielski z nią; z którego wynika dyskurs modyfikujący odpowiedzialność karną w oparciu o model społeczny społeczeństwa opartego na uprzedzeniach wobec kobiet. Jest zatem oczywiste, że: 1) okoliczność łagodząca ma zastosowanie wyłącznie do osoby płci męskiej, co wynika z brzmienia art. 245 Kodeksu karnego; oraz 2) parametrem modyfikującym odpowiedzialność karną jest kwestionowanie swobodnego korzystania z wolności kobiet, a nie mężczyzn, ponieważ istnieją dowody na dyskurs cenzury wobec kobiet, a także dyskurs cenzury wobec mężczyzn i praw kobiet za korzystanie z ich praw seksualnych i reprodukcyjnych. Z drugiej strony kosmowizji rdzennych narodów i ludów tubylczych, jest on określany przez matkę, ojca, rodzinę i społeczność. W ich społecznej reprezentacji jest to ciągłość cykli życia zapośredniczona przez „komplementarność”, „równowagę” i „harmonię”, w których „honor i cześć” jest wspólny dla rodziny jako całości i jest zapośredniczony przez przejrzystość, która ma na celu zagwarantowanie dobrego życia w sensie wspólnotowym. Z powyższych względów należy wywnioskować, że nie można uznać, aby honor przeważał nad dobrem dziecka. Artykuł 244 kodeksu karnego określa przestępstwa mające na celu ochronę dobra prawnego – rodziny, w szczególności w wymiarze stanu cywilnego, który składa się z prawidłowego, zgodnego z prawdą i publicznego rejestru cywilnego osób, w tym względzie oczywiste jest, że przepis ma na celu ochronę rodziny w jej wymiarze elementarnego jądra społeczeństwa i państwa, dlatego wyróżnia się następujące aspekty: a) ustawodawca karny zamierza chronić wiarę publiczną państwa w zakresie rejestracji osób, za którą istnieje współodpowiedzialność między osobami, które dostarczają informacje podlegające rejestracji, a także urzędnikiem, który rejestruje je w imieniu państwa; b) zasada prawdy materialnej w zakresie rejestracji tożsamości osób wymaga spełnienia dobrej wiary osób i urzędników stanu cywilnego; oraz c) prawo do tożsamości noworodka może być zagwarantowane tylko dzięki predyspozycjom rodziców, którzy mają podstawowy obowiązek dbania o rejestrację swoich dzieci w systemach ewidencji ludności, aby zagwarantować ważność podstawowego prawa każdego dziecka do tożsamości i dziedziczenia. Wina we wskazaniu fałszywych danych tożsamości nowo narodzonego dziecka nie może być złagodzona z jakiegokolwiek punktu widzenia na podstawie dążenia do uniknięcia uprzedzeń społecznych, ponieważ ustawodawca musi skoncentrować się na maksymalizacji zagwarantowania wolności i równości, a w tym celu przepisy, które stanowi, muszą mieć na

Natomiast zgodnie z art. 265 kodeksu karnego Boliwii, jeśli aborcja została popełniona w celu uratowania honoru kobiety, czy to przez nią samą, czy przez osoby trzecie, za zgodą tej pierwszej, podlega karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do dwóch lat, sankcja zostanie zwiększona o jedną trzecią, jeśli śmierć nastąpi.

Z kolei według art. 279 kodeksu karnego Boliwii matka, która porzuca nowo narodzone dziecko, aby uratować swój honor, podlega karze pozbawienia wolności od jednego miesiąca do jednego roku.

Zgodnie z art. 163 kodeksu karnego Nikaragui, jeśli aborcja została popełniona w celu ukrycia hańby kobiety przez nią samą lub przez osoby trzecie za zgodą kobiety, karą jest pozbawienie wolności od roku do dwóch lat. Jeśli dojdzie do śmierci kobiety, kara wynosi od trzech do sześciu lat pozbawienia wolności¹³.

Stosownie do art. 120 kodeksu karnego Kostaryki, jeśli aborcja została popełniona w celu ukrycia hańby kobiety, przez nią samą lub przez osoby trzecie za zgodą tej pierwszej, kara będzie wynosić od trzech miesięcy do dwóch lat więzienia¹⁴.

Ustawodawca w art. 134 kodeksu karnego Brazylii stanowi, że narażenie lub porzucenie noworodka w celu ukrycia własnej hańby podlega karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do dwóch lat¹⁵.

Zgodnie z art. 324 kodeksu karnego Jordanii, każda kobieta, która dokona aborcji w celu ochrony swojego honoru, skorzysta z okoliczności łagodzącej. Osoba, która popełnia jedno z przestępstw określonych w artykułach

celu uniknięcie piętna społecznego lub uprzedzeń wobec ludzi, niezależnie od ich pochodzenia, rasy, płci, religii itp. Artykuł 245 kodeksu karnego jest niezgodny z konstytucją, zob. http://www.coordinadoradelamujer.org.bo/observatorio/archivos/marco/sentencia206_439.pdf [dostęp: 20.08.2023].

¹³ Kodeks karny Nikaragui: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/9796> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

¹⁴ Kodeks karny Kostaryki: https://www.imolin.org/doc/amlid/Costa_Rica/Costa_Rica_Codigo_Penal_al_2002.pdf [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

¹⁵ Kodeks karny Brazylii: https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs//Decree-Law%20No.%202%2C848_Penal%20Code.pdf [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

poprzednich (322 i 323)¹⁶ w celu ochrony honoru jednego z jego spadkobierców lub krewnych do trzeciego stopnia, korzysta z okoliczności łagodzącej¹⁷.

Stosownie do art. 251 kodeksu karnego Korei Południowej wstępny w linii prostej, który zabija dziecko w czasie porodu lub bezpośrednio po porodzie w celu uniknięcia hańby (*in order to avoid disgrace*) lub z obawy przed niemożnością wychowania dziecka albo z innych pobudek łagodzących, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat dziesięciu¹⁸.

4.3. Regulacje historyczne

Według przepisu art. 578 włoskiego kodeksu karnego z 1930 r. matka, która doprowadza do śmierci nowo narodzonego dziecka bezpośrednio po porodzie lub płodu w trakcie porodu, kiedy fakt ten jest zdeterminowany warunkami porzucenia materialnego i moralnego związanego bezpośrednio z tym porodem, podlega karze pozbawienia wolności w wymiarze od 4 do 10 lat¹⁹. Treść artykułu została zmieniona ustawą z dnia 5 sierpnia 1981 r. nr 442, którą w art. 2 nadano mu obowiązującą do dziś treść²⁰.

Stosownie do art. 414 kodeksu karnego Hiszpanii z 1944 r. (obowiązującego do 1995 r.), jeśli kobieta dokonuje aborcji lub zgadza się na to, aby inna osoba dokonała aborcji w celu ukrycia jej hańby podlega karze bezwzględnego pozbawienia wolności. Tej samej karze podlegają rodzice kobiety, którzy w tym samym celu i za zgodą córki, powodują lub współdziałają w aborcji tej ostatniej. Jeżeli skutkiem jest śmierć kobiety ciężarnej lub ciężkie

¹⁶ Art. 322: „1. Kto w jakikolwiek sposób powoduje poronienie kobiety za jej zgodą, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat trzech. 2. Jeżeli poronienie lub środek użyty do jego wywołania prowadzi do śmierci kobiety, sprawca podlega karze pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na czas nie krótszy od lat pięciu”; art. 323: „1. Kto umyślnie powoduje poronienie kobiety bez jej zgody, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat dziesięciu. 2. Jeżeli skutkiem poronienia lub użytych w tym celu środków jest śmierć kobiety, sprawca podlega karze pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na czas nie krótszy od lat dziesięciu”.

¹⁷ Kodeks karny Jordanii: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/515535> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

¹⁸ Kodeks karny Korei Południowej: https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=28627&lang=ENG [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

¹⁹ Kodeks karny Włoch: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/229521> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

²⁰ Zob. <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1981-08-05;442> [dostęp: 07.05.2024].

uszkodzenie ciała dziecka rodzice zostają skazani na karę pozbawienia wolności na okres krótszy niż pięć lat²¹. Wskazany przepis został uchylony w 1985 r. na mocy wprowadzonego Organic Law 6/1985 z 1 lipca 1985 r.²²

Ustawy karne Kolumbii z lat z 1837 i 1936 zezwalały na aborcję terapeutyczną, zakazując jednocześnie wszystkich innych form aborcji, niezależnie od tego, czy na aborcję wyrażono zgodę, czy nie. Kodeks karny z 1890 r. w art. 640 zezwalał na aborcję, gdy była ona absolutnie konieczna do ratowania życia matki, ale stanowił też, że prawo nie zalecało takich środków, które były „ogólnie potępiane” przez Kościół katolicki. We wszystkich innych przypadkach, osoba trzecia, która próbowała przerwać ciążę bez zgody kobiety podlegała karze pozbawienia wolności od trzech do sześciu lat. Prawo przewidywało również karę od 3 do 6 miesięcy pozbawienia wolności w przypadku „uczciwych kobiet o dobrej reputacji”, które poddały się aborcji w celu „ukrycia swojej słabości” (*abortio honoris causa*). Kodeks karny z 1936 r. rozróżniał aborcję za zgodą oraz aborcję, na którą nie wyrażono zgody. Utrzymano przepisy dotyczące złagodzenia kary lub całkowitego odstąpienia od jej wymiaru w przypadku aborcji w celu ratowania honoru własnego lub matki, siostry, kobiety, jej potomstwa lub adoptowanej dziewczynki. Kodeks karny z 1980 r. usunął *abortio honoris causa* jako szczególny typ przestępstwa w prawie karnym Kolumbii [Betancur i Mario 2006, 121-27].

5. PRZESTĘPSTWA *HONORIS CAUSA* – STRUKTURA PRZESTĘPSTWA

Omawiane przestępstwa honorowe w dominującej części są przestępstwami indywidualnymi. Mogą zostać popełnione jedynie przez wskazane w prawie osoby. W przeważającej części dotyczy to samej kobiety bądź jej bliskich [Wolski 2021, 120-33]. W odniesieniu do aborcji *honoris causa*, dzieciobójstwa/porzucenia noworodka *honoris causa* bądź też podania fałszywych danych w akcie urodzenia dziecka celem ratowania honoru sprawcą co do zasady będzie matka dziecka lub inna osoba dokonująca czynu przestępnego.

²¹ Kodeks karny Hiszpanii: <https://personasjuridicas.es/wp-content/uploads/2019/08/C%C3%B3digo-Penal-1944.pdf> [dostęp: 07.05.2024], tłumaczenie Autora.

²² Zob. <https://www.legal-tools.org/doc/881df4/pdf/> [dostęp: 07.05.2024].

Przestępstwa *honoris causa* stanowią grupę przestępstw zmodyfikowanych ze względu na stronę podmiotową przestępstwa. Są to odmienne typy przestępstw od aborcji lub dzieciobójstwa, które popełniane mogą być z innych pobudek niż ratowanie honoru, przy czym motywacja sprawcy pozostaje wówczas irrelevantna dla odpowiedzialności karnej [Kuhn 2019, 112]. Okolicznością różnicującą odpowiedzialność sprawcy jest jego szczególna motywacja, którą jest działanie w celu uratowania honoru. Ratowany honor może być przymiotem zarówno samego sprawcy, jak również innych osób, takich jak członek jego rodziny, w tym ofiary bądź też całej rodziny. Niekiedy wskazuje się również na możliwość ratowania honoru Boga (*blasphemy killing*)²³.

Przedmiot przestępstw honorowych (w ogólności) może być różny. Najczęściej omawianym w literaturze jest życie lub zdrowie kobiety (tzw. *honor killing*). Podobnie jest w przypadku analizowanej szczególnej grupy przestępstw, tj. aborcji lub porzucenia noworodka, przedmiotem ochrony również będzie życie lub zdrowie, lecz noworodka lub *nasciturusa* [Wolfram 2016, 56-63; Gvozden 2022, 407-38]. Z kolei w przypadku fałszerstwa intelektualnego będzie nim (ustawowo) rodzina, małżeństwo i stan cywilny²⁴.

6. PRZESTĘPSTWA *HONORIS CAUSA* JAKO ZINSTYTUCJONALIZOWANA FORMA PRZEMOCY

Pod pojęciem przemocy rozumie się akt, który godzi w wolność osobistą jednostki i zmusza ją do zachowań niezgodnych z jej wolą [Jedlecka 2017, 14]. Wyróżnia się wiele form i rodzajów przemocy, w tym przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną lub ekonomiczną [Rudniański 1997, 5]. Warto jednak zwrócić uwagę, że kryterium podziału form przemocy może być również jej stopień zinstytucjonalizowania.

Przemoc jako zjawisko społeczne występować może jako zachowania przeciwko pojedynczym jednostkom lub mniejszym bądź większym grupom społecznym. Najczęściej skierowana jest ona przeciwko osobom charakteryzującym się specyficzną cechą [Brown 2004, 21-30]. W zależności od liczby reprezentantów grupy posiadające daną indywidualizującą ich cechę oraz

²³ Szerzej: Plate 2006; Bosch i Torrents 2015.

²⁴ Zob. przypisy 11-12.

liczby osób im niechętnych, tj. przejawiających skłonności przemocowe, destrukcyjne lub agresywne wobec nich, przemoc może stawać się zjawiskiem akceptowalnym społecznie [Pakuła i Chojnicka 2021, 1758-783; Mooney, Knox, Schacht, i in. 2001]. Społeczna zgoda na odmienne traktowanie danych grup społecznych występowała od zawsze w historii ludzkości [Anderson 2007, 204-15]. Najbardziej zinstytucjonalizowaną formą przemocy jest ta dopuszczalna, a nawet dokonywana przez państwo, często na drodze prawnej²⁵.

Przemoc w formie zinstytucjonalizowanej występowała od zawsze i kierowana była przeciwko różnym grupom społecznym – ze względu na wyznanie [Driczinski 2023, 43-58; Ghanea-Hercock 2003], pochodzenie [Baetens 2010, 279-316; Roux, Purenne, i Talpin 2023], orientację seksualną [Short 2013; Cenziper i Obergefell 2016], kolor skóry [O'Meara 1996], niepełnosprawność [Colker 2009, 1-5] czy też płeć [Rhode 1989, 14-30; Besson 2008, 647-82; Patterson i Walcutt 2014, 18-41].

Odmienne traktowanie części społeczeństwa ze względu na płeć należy rozumieć w prawie jako przejaw przemocy popieranej przez państwo. W zależności od rodzaju uprawnienia, jakie odbiera się jednostce ze względu na płeć, wyróżnić można analogiczne formy przemocy co gałęzie prawa, jak m.in. przemoc w prawie pracy, w prawie wyborczym czy też w prawie karnym.

W odniesieniu do przestępstw honorowych będących przedmiotem niniejszych rozważań podkreślenia wymaga, że stanowią one również szczególną formę zinstytucjonalizowanej przemocy. Przybiera ona jednak formę pośrednią. Przyznanie kobiecie uprawnienia do popełnienia omawianych przestępstw stanowi z jednej strony zachęcenie do ich popełnienia, z drugiej sugestię, że postąpiła niehonorowo zachodząc w ciążę. Zachęta ta wskazuje, iż dobrostan kobiety lub jej dziecka jest mniej ważny od honoru, czyli tego, jak jest postrzegana w społeczeństwie. Wyobrażenie o niej, a więc zagregowany odbiór i ocena kobiety, traktowany jest jako dobro nadrzędnie chronione nad życiem dziecka oraz zdrowiem kobiety.

Wskazany konflikt wartości pomiędzy życiem i wolnością kobiety do samodecydowania, a honorem nie powinien podlegać ocenie przez pryzmat wartości kulturowych obcych kulturze, w której obowiązuje omówiona norma prawna. W doktrynie widoczna jest tendencja do tzw. ślepoty kultu-

²⁵ *Act to change Laws that discriminate*, https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2019_ZeroDiscrimination_Brochure_en.pdf [dostęp: 07.05.2024].

rowej (*cultural blindness*) [Svoboda i Darby 2008, 280-82], która narzuca rozpoznawanie obowiązujących norm społecznych odwołując się do tzw. zachodnich wzorców kulturowych [Lenzerini 2014, 203]. Społeczeństwo tworzy wiele współistniejących systemów normatywnych regulujących jego funkcjonowanie. Każdy z nich zawiera środki przymusu stosowania wytworzonych norm [Meidinger 2008, 363-66]. Systemy te mogą zachodzić na siebie wzajemnie. Przy omawianej problematyce dochodzi do sytuacji, gdy norma kulturowa w postaci zakazu zachodzenia w ciążę jest egzekwowana i penalizowana na drodze prawnej.

Wskazane przestępstwa honorowe stanowią zatem szczególną formę przemocy wobec kobiet. Z jednej strony pozornie przyznają im uprawnienia do złagodzenia odpowiedzialności za popełnienie czynów karalnych, z drugiej uprawnienia te *de iure* chronić mają społeczne postrzeganie kobiety. Uregulowania te stanowią prawny zapis normy kulturowej zakazującej kobiecie zachodzenia w ciążę poza okolicznościami dopuszczalnymi społecznie. Stanowi to prawne ograniczenie wolności. Co więcej, jest to również pośrednie nakłanianie do popełnienia danych czynów przestępnych. Ustawodawca wskazując bowiem, że zachowanie takie podlegać będzie karze łagodniejszej, aprobuje możliwe konsekwencje społeczne odmiennego zachowania (zgodnego z prawem) kobiety. Innymi słowy prawodawca jest świadomy konsekwencji pozaprawnych wobec kobiety, w przypadku nieusunięcia ciąży. Prawo w tym przypadku z jednej strony chroni dobra kobiety w ocenie ustawodawcy istotniejsze (honor), niż te, które są naruszane (wolność). Powyższe nie podlega ocenie pod kątem jakiegokolwiek prawidłowości, gdyż oparte jest na odmiennym aksjologii.

Traktowanie omawianych przestępstw honorowych jako formy przemocy wobec kobiet nie jest tak oczywiste, jak w przypadku innych zachowań karalnych, których przedmiotem czynności wykonawczych jest kobieta lub jej wolność. Dlatego też wątpliwość budzi, czy w stosunku do nich zastosowanie znajdują również przepisy Konwencji Stambulskiej. Jak wskazano powyżej, omawiane typy przestępstw honorowych motywowane są przemocą wobec kobiet, a więc również w stosunku do nich zastosowanie powinna znaleźć Konwencja Stambulska. Przedmiotowe przestępstwa stanowią prawną formę wymuszenia na danej grupie społecznej przestrzegania norm kulturowo-obyczajowych. Z jednej strony mogą być one traktowane jako przepisy

dopuszczające aborcję²⁶ oraz chroniące jednostkę przed jej alienacją oraz ostracyzmem społecznym, z drugiej z kolei konstytuują hierarchię wartości traktującą dobra osobiste kobiet jako mniej istotne niż to, jak są one postrzegane społecznie. Uznać należy to za przejaw przemocy w prawie, nieakceptowalny w demokratycznym państwie prawa. Należy jednak mieć na względzie, że wskazany wniosek znajduje zastosowanie jedynie do społeczeństw, w których obowiązuje hierarchia wartości, w której życie i wolność kobiety są dobrami ważniejszymi niż honor (kobiety, rodziny, Boga). Prawo nie może stanowić narzucenia aksjomatów odmiennych od obowiązujących w danym społeczeństwie [Johnson, Brookes, Wood i in. 2017, 650].

Rozważenia wymaga zatem, czy prawo, jako konwertowane normy kulturowe, może podtrzymywać istniejący stan dyskryminujący wobec kobiet [Bourdieu 2004, 47; Löwy 2012, 158]. Wykształcenie normy kulturowej zakazującej kobiecie zachodzenia w ciążę poza przypadkami akceptowalnymi społecznie znajduje genezę w uwarunkowaniach biologicznych [Stephenson 2015, 31]. Przetrwanie gatunku jest najwyższym aksjomatem, dlatego ochrona osobników płci żeńskiej jest powszechna w przyrodzie. Inną normą związaną ze wskazaną ochroną jest również ochrona czystości gatunkowej [Roheim 1971, 78]. Pokłosiem powyższego jest, jak się wydaje, wykształcenie honoru jako instytucji społecznej zabezpieczającej „psucie” gatunku (grupy społecznej). Nadmienić należy, że wykształcenie normy kulturowej pociąga za sobą naruszenie wartości innych, niż chronione daną normą (norma dyskryminująca) [Kricheli-Katz 2012, 584]. Wymaga zatem wykształcenie innej normy kulturowej w postaci akceptacji naruszenia wartości innych niż chronionych normą kulturową. Tym samym, norma domniemanej zgody na naruszenie wolności kobiet co do zachodzenia w ciążę jedynie w przypadkach wynikających z innych norm kulturowych, musiała zostać wykształcona.

Niemniej jednak kultura nie jest zjawiskiem stałym i niezmiennym. Ulega ciągłym przemianom i ewoluuje [Meidinger 2008, 364]. Prowadzi to często do wykształcenia norm kulturowych przeciwnych do obowiązujących w danej wspólnoty. Konflikt dwóch norm kulturowych jest zjawiskiem powszechnym. Eliminacja tego konfliktu może mieć dwojaki skutek. Albo

²⁶ Zob. *Women behind bars: Chile's abortion laws: a human rights analysis*, Center for Reproductive Law & Policy, New York 1998, s. 66; DeJesus 2013, 46-47.

dominację zyska jedna z norm, albo wykształcona zostanie inna norma, akceptowalna przez obie strony konfliktu.

Problematyka karalności zachowań motywowanych kulturowo jest refleksiem zderzenia dwóch sprzecznych norm kulturowych. Prawo stanowi środek ochrony zastałych norm kulturowych [Goodwin 2016, 39]. Jest zatem środkiem przemocy wobec osób, które danych norm nie internalizują. Stan taki uznać należy za niedopuszczalny. Prawo jest wtórne w stosunku do kultury. To prawo powinno dostosowywać się do norm kulturowych, a nie podejmować próby ich modyfikacji. Podobnie prawo nie powinno stanowić narzędzia grupy społecznej w ochronie normy kulturowej.

PODSUMOWANIE

Przestępstwa honorowe stanowią specyficzną grupę typów zabronionych kwalifikowanych ze względu na ich stronę podmiotową w postaci działania w celu ochrony honoru. Najczęściej bezpośrednimi ofiarami danych przestępstw są kobiety. Istnieje jednak grupa przestępstw honorowych, które popełnione mogą zostać co do zasady wyłącznie przez kobiety, takie jak aborcja, dzieciobójstwo, porzucenie noworodka czy też fałsz intelektualny *honoris causa*. Przestępstwa te traktować należy jako zinstytucjonalizowaną formę przemocy wobec kobiet w prawie. Pozornie łagodzą one odpowiedzialność kobiet za popełnienie wskazanych czynów karalnych, podczas gdy stanowią jednocześnie formę wymuszenia na drodze prawnej przestrzegania norm kulturowo-obyczajowych naruszających wolność jednostki. Aksjologiczne podstawy systemu prawa powinny konwergować z innymi wartościami kultywowanymi w danym społeczeństwie. Prawo nie może stanowić jednak narzędzia w ręku grupy rządzącej, wykorzystywanego do narzucania norm kulturowych. Nie mogą one jednak stać w sprzeczności z podstawowymi prawami i wolnościami jednostki. W szczególności norma prawna nie może być przejawem społecznie akceptowalnej przemocy wobec kobiet, w tym ich napiętnowania w związku z nieprzestrzeganiem przez nie norm kulturowych. Bacząc na powyższe uznać należy, że art. 42 Konwencji Stambulskiej znajduje zastosowanie również w stosunku do omawianych typów przestępstw. Tym samym przestępstwa te powinny zostać wyeliminowane z porządków prawnych. Należy jednak pamiętać, że normy prawne nie są jednocześnie normami kulturowymi. Samo wykreślenie przestępstw

honorowych z ustaw karnych nie musi oznaczać ich społecznej dezaprobaty. Czynność legislacyjna powinna stanowić zatem jedynie zaczątek dalszych działań zmierzających do zmiany świadomości społecznej [Ptak-Chmiel 2018, 90] i kulturowej, wolnej od dyskryminacji i przemocy.

PIŚMIENNICTWO

- Abortion laws: a survey of current world legislation*, World Health Organization, Genewa 1971, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/41924> [dostęp: 07.05.2024].
- Abu Rabia, Aref. 2011. „Family Honor Killings: Between Custom and State Law.” *The Open Psychology Journal* 4:34-44.
- An-Na'im, Abdullahi A. 1992. *Human rights in cross-cultural perspectives. A quest for consensus*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Anderson, James D. 2007. „Past Discrimination and Diversity: A Historical Context for Understanding Race and Affirmative Action.” *The Journal of Negro Education* 76, nr 3: 204-15.
- Anderson, Margaret L., Michael Reynolds, Hans-Lucas Kieser, i in. 2013. „Taner Akçam, The Young Turks' crime against humanity: the Armenian genocide and ethnic cleansing in the Ottoman Empire (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012).” *Journal of Genocide Research* 15, nr 4:463-509.
- Baetens, Freya. 2010. „Discrimination on the Basis of Nationality: Determining Likeness in Human Rights and Investment Law.” W *International Investment Law and Comparative Public Law*, red. Stephan Schill, 279-316. Oxford: Oxford University Press.
- Baker, Nancy V., Peter R. Gregware, i Margery A. Cassidy. 1999. „Family killing fields: Honor rationales in the murder of women.” *Violence Against Women* 5, nr 2:164-84.
- Besson, Samantka. 2008. „Gender Discrimination under EU and ECHR Law: Never Shall the Twain Meet?” *Human Rights Law Review* 8, nr 4:647-82.
- Betancur, Molina, i Mario Carlos. 2006. *El derecho al aborto en Colombia. I Parte: El concepto jurídico de vida humana*. Medellín: Universidad de Medellín.
- Bosch, Miriam D., i Jordi S. Torrents. 2015. *On blasphemy*. Barcelona: Blanquerna.
- Bourdieu, Pierre. 2004. *Męska dominacja*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Brown, Hilary. 2004. *Violence against vulnerable groups*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Brzezińska, Joanna. 2012. „Regulacja przestępstwa dzieciobójstwa w wybranych państwach Europy zachodniej.” *Ius Novum* 3:57-70.
- Cenziper, Debbie, i Jim Obergefell. 2016. *Love Wins: The Lovers and Lawyers Who Fought the Landmark Case for Marriage Equality*. New York: Harper Collins Publishers.
- Colker, Ruth. 2009. *The Law of Disability Discrimination*. New York: LexisNexis.

- Davis, James F., i Henry H. Foster. 1978. *Society and the Law. New Meanings for an Old Profession*. Westport: Greenwood.
- DeJesus, Ligia. 2013. „Abortion in Latin America and the Caribbean: a comparative study of domestic laws and relevant jurisprudence following the adoption of the American Convention On Human Rights.” *ILSA Journal of International and Comparative Law* 20, nr 1:1-47.
- Dłużyk, Magdalena. 2011. „Prawa kobiet w Turcji, Egipcie i Arabii Saudyjskiej.” W *Prawa kobiet we współczesnym świecie*, red. Lena Kondratiewa-Bryzik, i Wojciech Sokolewicz, 275-91. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Driczinski, Sławomir. 2023. „Dyskryminacja ze względu na religię w zatrudnieniu z perspektywy relacji Państwo-Kościół – wybrane zagadnienia.” *Kościół i Prawo* 12, nr 1:43-58.
- Finnemore, Martha, i Kathryn Sikkink. 1998. „International Norm Dynamics and Political Change.” *International Organization* 52, nr 4:895-905.
- Gardocki, Lech. 2015. *Prawo karne*. Warszawa: C.H. Beck.
- Ghanea-Hercock, Nazila. 2003. *The Challenge of Religious Discrimination at the Dawn of the New Millennium*. Berlin: Springer.
- Goodwin, Michele. 2016. „The pregnancy penalty.” *Health Matrix: The Journal of Law-Medicine* 26, nr 1:17-39.
- Grzyb, Magdalena. 2016. *Przestępstwa motywowane kulturowo. Aspekty kryminologiczne i prawnokarne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Gvozden, Amanda. 2022. „Fetal Protection Laws and the ‘Personhood’ Problem: Toward a Relational Theory of Fetal Life and Reproductive Responsibility.” *The Journal of Criminal Law and Criminology* 112:407-38.
- Halder, Debarati, i Karuppannan Jaishankar. 2017a. „Love Marriages, Inter-Caste Violence, and Therapeutic Jurisprudential Approach of the Courts in India.” W *Therapeutic Jurisprudence and Overcoming Violence against Women*, red. Debarati Halder, i Karuppannan Jaishankar, 30-42. Hershey: IGI Global.
- Halder, Debarati, i Karuppannan Jaishankar (red.). 2017b. *Therapeutic Jurisprudence and Overcoming Violence against Women*. Hershey: IGI Global.
- Hamilton, David, Steven J. Sherman, i Luigi Castelli. 2002. „A Group By Any Other Name – The Role of Entitativity in Group Perception.” *European Review of Social Psychology* 12, nr 1:139-66.
- Harbitz, Mia E., i María del Carmen Tamargo. 2010. *El significado de la identidad legal ensituaciones de pobreza y exclusión social: El subregistro de nacimientos y la indocumentación desde la perspectiva de género y etnia en Bolivia, Ecuador y Guatemala*. New York: Banco Interamericano de Desarrollo.
- Heydari, Arash, Ali Teymoori, i Rose Trappes. 2021. „Honor killing as a dark side of modernity: Prevalence, common discourses and critical view.” *Social Science Information* 60, nr 1:86-106.
- Idriss, Mohammad M., i Tahir Abbas. 2010. *Honour, Violence, Women and Islam*. New York: Routledge.
- Jedlecka, Wioletta. 2017. „Formy i rodzaje przemocy.” *Wrocławskie Studia Erazmianskie – Studia Erasmiانا Wratislaviensia. Przemoc w prawie i polityce* 11:13-29.

- Johnson, Phil, Michael Brookes, Geoffrey Wood, i in. 2017. „Legal Origin and Social Solidarity. The Continued Relevance of Durkheim to Comparative Institutional Analysis.” *Sociology* 51, nr 3:646-65.
- Kowalska, Beata. 2013. *Kobiety, rozwój, obywatelstwo w Haszymidzkim Królestwie Jordanii*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kricheli-Katz, Tamar. 2012. „Choice, Discrimination, and the Motherhood Penalty.” *Law and Society Review* 46, nr 3:557-87.
- Kroeber, Alfred, i Clyde Kluckhohn. 1952. *Culture. A critical review of concepts and definitions*. Massachusetts: Peabody Museum Papers.
- Kuhn, Thomas. 2019. „Immoralizing and Criminalizing Abortion. The Doctors’ Revolution.” W *The Structure of Moral Revolutions. Studies of Changes in the Morality of Abortion, Death, and the Bioethics Revolution*, red. Robert Baker, 85-114. Massachusetts: MIT Press.
- Kulesza, Witold. 1984. *Zniesławienie i zniewaga. Ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym. Zagadnienia podstawowe*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze.
- Lenzerini, Federico. 2014. *The Culturalization of Human Rights Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Löwy, Ilana. 2012. *Okowy Rodzaju. Męskość, kobiecość, nierówność*. Bydgoszcz: Epi-gram.
- Mackie, Gerry. 2003. „Female Genital Cutting: A Harmless Practice?” *Medical Anthropology Quarterly* 17, nr 2:135-58.
- Meidinger, Errol. 2008. „Regulatory Culture. A Theoretical Outline.” *Law & Policy* 9, nr 4:363-66.
- Mojab, Shahrzad, i Nahla Abdo (red.). 2004. *Violence in the Name of Honour: Theoretical and Political Challenges*. Istanbul: Bilgi University Press.
- Mooney, Linda, David Knox, Caroline Schacht, i in. 2001. *Understanding Social Problems*. Toronto: Nelson-Thomson.
- Najman, Michał. 2022. „O pojęciu czci w prawie karnym i granicach jej prawnokarnej ochrony.” *Forum Prawnicze* 5(73):50-63.
- Najman, Michał. 2023. „Criminal Law Response to Shamanism – Is Combating Immaterial Culture a Means to Civilisation Progress on the Example of Penal Code Regulations of the Central African Republic and the Democratic Republic of Congo?” *Religions* 14, nr 1. <https://doi.org/10.3390/rel14010023>
- Nisbett, Richard, i Dov Cohen. 1996. *Culture of Honor: The Psychology of Violence in the South*. New York: Routledge.
- Nussbaum, Martha. 1999. *Sex and Social Justice*. New York: Oxford University Press.
- Oberman, Michelle. 2004. „Mothers Who Kill: Coming to Terms With Modern American Infanticide.” *De Paul Journal of Health Care Law* 8, nr 1:2-108.
- O’Meara, Dan. 1996. *Forty Lost Years: The National Party and the Politics of the South African State, 1948-1994*. Athens (Ohio): Ohio University Press.
- Ordóñez Bustamante, Dwight. 2006. *El registro de nacimientos: Consecuencias en relación al acceso a derechos y servicios sociales y a la implementación de programas*

- de reducción de pobreza en 6 países de Latinoamérica*. New York: Banco Interamericano de Desarrollo.
- Osajda, Konrad (red.). 2017. *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Pakuła, Łukasz, i Joanna Chojnicka. 2021. „When the obligation to be neutral becomes the right to discriminate. Discursive struggles over LGBT+ rights at Polish universities.” *Trabalhos em Linguística Aplicada* 59, nr 3:1758-783.
- Patterson, Louise, i Brandon Walcutt. 2014. „Explanations for continued gender discrimination in South Korean workplaces.” W *Management in South Korea Revisited*, red. Chris Rowley, i Malcolm Warner, 18-41. New York: Routledge.
- Pawluk, Tadeusz. 1984. „Kanoniczne przestępstwo zniewagi i zniesławienia.” *Studia Warmińskie* XVIII, 445-65.
- Plate, Brent. 2006. *Blasphemy: Art that Offends*. London: Black Dog Publishing.
- Ptak-Chmiel, Joanna. 2018. „Karać czy zapobiegać? Regulacja prawna problemu przemocy ‘honorowej’ w wybranych krajach (regionach) Europy i Bliskiego Wschodu.” *Krytyka Prawa* 10, nr 3:75-95.
- Rhode, Deborah. 1989. *Justice and Gender: Sex Discrimination and the Law*. London: Harvard University Press.
- Roheim, Geza. 1971. *The origin and function of culture*. New York: Doubleday & Company.
- Roux, Guillaume, Anaïk Purenne, i Julien Talpin. 2023. „The experience of discrimination and citizenship: A study with inhabitants of French banlieue neighborhoods.” *Appartenances&Altérités* 3. <http://journals.openedition.org/alterites/506> [dostęp: 07.05.2024].
- Rudniański, Jarosław. 1997. „Klasyfikacja, źródła i ocena przemocy w stosunkach międzyludzkich. Zarys ogólny.” W *Przemoc w życiu codziennym*, red. Brunon Hołyst, 5. Warszawa: CinderellaBooks.
- Scarr, Sandra. 1993. „Biological and Cultural Diversity. The Legacy of Darwin for Development.” *Child Development* 64:1333-353.
- Short, Donn. 2013. *Don't Be So Gay! Queers, Bullying, and Making Schools Safe*. Vancouver: UBC Press.
- Singh, Deler, i Dipali S. Bhandari. 2021. „Legacy of Honor and Violence: An Analysis of Factors Responsible for Honor Killings in Afghanistan, Canada, India, and Pakistan as Discussed in Selected Documentaries on Real Cases.” *SAGE Open* 11, nr 2. <https://doi.org/10.1177/21582440211022323>
- Stephenson, Barry. 2015. *Ritual. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Svoboda, J. Steven, i Robert Darby R. 2008. „A rose by any other name? Symmetry and asymmetry in male and female genital cutting.” W *Fearful symmetries. Essays and testimonies around excision and circumcision*, red. Chantal Zabus, 251-98. Amsterdam: Editions Rodopi.
- Szczygieł, Tomasz. 2023. „Ostatni referat Edmunda Krzymuskiego w pracach Sekcji Prawa Karnego Materialnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej – wybrane zagadnienia.” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 16, nr 1:67-86.

- Tello Garcia, Selma G. 2020. *Female Sexual and Reproductive Health Beyond Foetal Right to Life A Comparative Analysis of Gender Equality in Mexican Criminal Law with Relation to Abortion*. Malmo: Malmo University Press.
- Teymoori, Ali, Arash Heydari, i Hedayat Nasiri. 2014. „Relationship between dimensions of religiosity, authoritarianism, and moral authority.” *Social Compass* 61, nr 1:92-107.
- Van Krieken, Robert. 1999. „The barbarism of civilization. Cultural genocide and the ‘Stolen Generations’.” *British Journal of Sociology* 50, nr 2:297-315.
- Vandello, Joseph A., i Dov Cohen. 2004. „When believing is seeing. Sustaining norms of violence in cultures of honor.” W *The psychological foundations of culture*, red. Mark Schaller, i Christian S. Crandall, 281-304. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Veeder, Vechten. 1904. „The History and Theory of the Law of Defamation II.” *Columbia Law Review* 4, nr 1: 33-56.
- Voci, Alberto. 2006. „Relevance of social categories, depersonalization and group processes: Two field tests of self-categorization theory.” *European Journal of Social Psychology* 36, nr 1:73-90.
- Warylewski, Jarosław (red.). 2010. *System Prawa Karnego*. T. 10: *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*. Warszawa: C.H. Beck.
- Wąsek, Andrzej (red.). 2010. *Kodeks karny. Część szczególna*. T. I: *Komentarz do art. 117-221*. Warszawa: C.H. Beck.
- Welchman, Lynn, i Sara Hossain (red.). *Honour: Crimes, paradigms and violence against women*. Londyn: Zed Books.
- Wiak, Krzysztof, i Alicja Grześkowiak (red.). 2012. *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Wolfram, Sławomir. 2016. „Prawnokarna ochrona dziecka poczętego na tle występków wypadku komunikacyjnego penalizowanego w art. 177 k.k.” *Palestra* 11:56-63.
- Wolski, Michał. 2021. *Przestępstwa motywowane kulturowo. Przemoc honorowa oraz jej sprawca*. Warszawa: Instytutu Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego.
- Women behind bars: Chile's abortion laws: a human rights analysis*. Center for Reproductive Law & Policy, New York 1998.
- Yadav, Supriya, i Anushree Tripathi. 2004. „For the sake of honour: But whose honour? ‘Honour crimes’ against women.” *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law* 5, nr 2:63-78.
- Young, Iris M. 2012. „Five faces of oppression.” W *The Community Development Reader*, red. James DeFilippis, i Susan Saegert. New York: Routledge.

Przestępstwa honoris causa popełniane przez kobiety (*abortio, infanticido, derelictio modo nati et intellectualis falsitas honoris causa*)

Abstrakt

Działania podejmowane w celu ratowania honoru były powszechnie akceptowane w porządkach karnoprawnych jako okoliczność łagodząca odpowiedzialność karną. Stan ten obowiązuje do dziś w wielu porządkach karnoprawnych. W doktrynie jednolicie przy-

muje się, że przestępstwa honorowe (*honor crimes*) swoim zakresem pojęciowym obejmują zachowania stanowiące formę przemocy wobec kobiet. Do powyższego przyczyniła się niewątpliwie Konwencja Stambulska, w szczególności jej art. 42, wskazujący, że akty przemocy wobec kobiet nie będą usprawiedliwiane względami kulturowymi, zwyczajowymi, religijnymi, tradycyjnymi ani tzw. względami „honoru”. W literaturze rzadko wspomina się jednak o grupie przestępstw honorowych, które co do zasady mogą zostać popełnione jedynie przez kobiety, takich jak aborcja, dzieciobójstwo, porzucenie noworodka czy fałsz intelektualny *honoris causa*. W artykule przedstawione zostały obowiązujące europejskie i pozaeuropejskie regulacje w kwestii przestępstw honorowych wskazanych powyżej. Przedstawiono także wybrane regulacje historyczne obowiązujące w drugiej połowie XX w. Celem artykułu jest wykazanie, że powyższe typy przestępstw honorowych motywowane są przemocą wobec kobiet, a więc również w stosunku do nich znajduje zastosowanie Konwencja Stambulska. Podjęto również próbę wskazania rozumienia pojęcia honoru w oderwaniu od uwarunkowań kulturowych.

Słowa kluczowe: przestępstwo; honor; aborcja; dzieciobójstwo.

Honorary Crimes Committed by Women (*abortio, infanticido, derelictio modo nati et intellectualis falsitas honoris causa*)

Abstract

Committing a criminal act motivated by reasons of honor was widely accepted in criminal law orders as a mitigating circumstance for criminal liability. Nowadays, this practice is still in effect in many countries. It is uniformly accepted in the judicature that honor crimes, by their conceptual scope, include behavior that constitutes a form of violence against women. The Istanbul Convention has undoubtedly contributed to the above, particularly its Article 42, indicating that acts of violence against women shall not be justified on cultural, customary, religious, traditional or so-called “honor” grounds. However, the jurists rarely mention a group of honor crimes that, as a rule, can only be committed by women, such as abortion, infanticide, abandonment of a newborn, or intellectual falsification *honoris causa*. The article presents the existing European and non-European regulations on the honor crimes indicated above. Selected historical regulations binding in the second half of the 20th century are also presented. The purpose of the article is to show that the types of honor crimes indicated above are motivated by violence against women, so the Istanbul Convention is also applicable to them.

Keywords: crime; honour; abortion; infanticide.

Information about Author: DR. MICHAŁ NAJMAN – District Court in Warsaw; correspondence address: ul. Czerniakowska 100A, 00-454 Warszawa, Poland; e-mail: michalnajman0@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8207-8458>